

✱ TOONEEL ✱
BIBLIOTHEEK
ONDER LEIDING VAN L. SIMONS

T

B

HERMAN HEIJERMANS
FEEST

EEN GEVANGENISSCHETS IN
EEN BEDRIJF

G

L

UITGEGEVEN DOOR DE
MAATSCHAPPIJ VOOR
GOEDE EN GOEDKOOPE
LECTUUR - AMSTERDAM

FEEST

ONNIEF
BIBLIOTHEEK
ONDERLEIDING VAN J. SIMONS

GOEDKOOPLECTUUR-AMSTERDAM
DE MAATSCHAPPIJ VOOR GOEDE EN
GOEDKOOP UITEEGEVEN DOOR

LOONEEL BIBLIOTHEEK

ONDER LEIDING VAN L. SIMONS

UITGEGEVEN DOOR
DE MAATSCHAPPIJ VOOR GOEDE EN
GOEDKOOPE LECTUUR-AMSTERDAM

HERMAN HEIJERMANS

FEEST

EEN GEVANGENISSCHETS IN ÉÉN BEDRIJF

HET RECHT VAN VERTOONEN VOORBEHOUDEN
VOLGENS DE WET OP HET AUTEURSRECHT
VAN 28 JUNI 1881, STAATSBLAD No. 124. :-:

PERSONEN.

DE DIRECTEUR DER CELLULAIRE GEVANGENIS	
EEN BEWAARDER	
NUMMER ZEVEN	
NUMMER DRIE-EN-TACHTIG	
ZIJN MOEDER	
NUMMER TWEE-HONDERD-VIJFTIEN	
NUMMER EEN-HONDERD-DERTIEN	
ZIJN DOCHTER.	
NUMMER ZEVEN-EN-ZESTIG.	

F E E S T.

(Het tooneel verbeeldt de kamer van den directeur, met uitzicht op de binnenplaats der gevangenis. Betraliede vensters in den achtergrond. Bloempotten op de kozijnen. Een folianten-kast, waarboven het borstbeeld van een koning. Een klein schrijfbureau. Felle zonnbundels bij het linkerraam).

EERSTE VREUGDE.

DIRECTEUR, BEWAARDER, NUMMER ZEVEN.

Directeur (*een vergrijsd beambte — militaire houding — ridderorde — sober van gebaar*). ... Wordt 'r nog niet geluid?

Bewaarder (*jonge energieke kerel*). 't Moet op slag zijn (*opent de deur, luistert. De gevangenisschel begint te klepperen*). 't Is of ze 't gehoord hebben (*op zijn horloge kijkend*). Twee minuten over tijd, meneer.

Directeur. Laat nummer zeven hier komen.

Bewaarder. Die wordt gelucht, meneer.

Directeur. Des te beter. 't Is z'n laatste keer.

Bewaarder (*verbaasd*). ... Ook z'n laatste...?

Directeur. Ga je gang. (*Terwijl de bewaarder heen is, neemt hij uit de folianten-kast eenige dossiers, legt die op de schrijftafel, stapt op de linkerdeur toe, praat in de opening*.) Je moet wat geduld hebben, menschen. Ieder z'n beurt. En kalm aan, begrepen? De waterlanders bewaar je voor buiten, hè? Geen scènes — anders rekt de een 't voor den ander (*tot Nummer Zeven die in de rechterdeuropening blijft treuzelen*.) Ja, ja, — kom 'r in! (*zet zich achter het bureau*). Ga d'r bij zitten (*zoekt een dossier, snuffelt in de papieren, kijkt glimlachend op*.) Heb je niet verstaan? Je zou 'r bij zitten?

Nummer zeven (*een gebogen geel manneke, geheel wit, met grijzige baardstoppels, 'n kauwend kinnebakje, verwaterde oogjes en 'n hals van dorre vel-slurven. Onrustig beweegt hij de pet*). ... Zitten? As 't toch tijd van luchten is ... En helpen kon 'k 't gister niet — ik niet — ik heb enkel gelachen. — As ze dat op 't rapport hebben gezet...

Directeur (*vrindelijk*) ... 'r Staat niets in 't rapport — of misschien ook wel — ik heb 't niet ingekeken...

Nummer zeven (*hem in de rede vallend, angstig-nerveus*). ... D'r zat 'r een zoo te niezen, dat domenee 'r van most ophouen — toen kreeg ik 't benauwd — toen zee de bewaarder dat as 'k weer lachte...

Directeur (*met den vinger dreigend*). Zoo! Was jij dat in de kerk? (*Een papier inkijkend*). Jawel — je ben gerapporteerd. (*Het kleppen der schel eindigt*). Lachen tijdens de dienst — 'k moest je...

Nummer zeven. Allemachtigste God — om de domenee heb 'k niet gelachen — voor de domenee zou 'k door 't vuur gaan, as 't gevraagd wier — maar die zoo nieste kon 'r niet mee uitscheije — die begon telkens weer in de stilte — die piepte zoo, die piepte as 'n muis in de val, hëhëhë! — neem me niet kwalijk, meneer.

Directeur. Goed, goed...

Nummer zeven. ... As je me daarvoor...

Directeur. Ik wil niets — ik wil alleen, dat je 'n oogenblikje gaat zitten.

Nummer zeven. En me kwartiertje luchten... (*huilerig*). Lachen ken toch iedereen van de zenuwen overkomen...

Directeur (*glimlachend*) ... We zullen je langer luchten — ùh — ùh — ùh... Hoe heet je ook weer? (*opent het couvert van het dossier*).

Nummer zeven ... Zeven.

Directeur. Nee, nee...

Nummer zeven (*stellig*). Ja, ja, — zéven — de zevende cel van de eerste gang...

Directeur. Ik bedoel je andere — je eigen naam...

Nummer zeven (*onnoozel-lachend, niet begripend*). ... Hèhèhè! Hèhèhè! Zeven — zeven...

Directeur (*lezend*) ... Gerrit, Jan Muller, geboren...

Nummer zeven (*beverig*). ... Is ze dood?

Directeur (*verwonderd*). Wie?

Nummer zeven ... Is ze dood — zeg 't maar ineene — zonder wissewassies — net as voor, voor — voor vier-vijf jaar...

Directeur. Wie nou — wat nou?

Nummer zeven. Me dochter — in 't gesticht?...

Directeur. Nee, Gerrit Muller — tenminste niet dat wij weten. Je kan je 'r trouwens zelf van gaan overtuigen.

Nummer zeven (*niet begripend*). Wat ken 'k?

Directeur. Je overtuigen — je heb bij koninklijk besluit kwijschelding van — van — laat eens zien — van de laatste vier jaar. — De koning is voor drie weken gestorven — z'n opvolger heeft eergister, Zaterdag, 't gratie-besluit voor jou en voor anderen geteekend... Nou? — Nou? — Zeg je daar niets op?...

Nummer zeven (*in glimlachende sufheid*). ... Hèhè — hèhè — ja, ja...

Directeur. Je mag gaan, Gerrit — ùh — ùh...

Nummer zeven. Zeven, meneer.

Directeur. Je ben op 't moment geen nummer zeven meer...

Nummer zeven ... Nee, nee — dat, dat, dat, dat...

Directeur. Je ben zoo vrij als 'n vogel.

Nummer zeven ... Hèhèhè — as 'n vogel ... Mag 'k nou gelucht worden? En gelachen, gelachen heb 'k — da's waar — dat hiet 'k niet liegen — maar de be-waarder die trok me...

Directeur. Heb je wat 'k je daar zei, niet begrepen, Gerrit Muller?

Nummer zeven. Ja, ja... Ze is nog niet dood — dan duurt 't wel lang met 'r — wel lang. — Van me vrouw weet 'k — van me zoon weet 'k. — Zij is taai — misschien taaier as ik. — Hoe is 't met gekken mogelijk zou je zoo zeggen...

Directeur (*met nadruk*) Gerrit Jan... (*hij luistert niet*). Nummer zeven!

Nummer zeven. Ja, meneer...

Directeur. Nummer zeven — de nieuwe koning heeft last gegeven je vandaag nog in vrijheid — versta je? — in vrijheid te stellen.

Nummer zeven. Da's goed, meneer.

Directeur. Over de misdaad, waaraan je je voor ruim twintig jaar schuldig maakte, heb je gelegenheid genoeg gehad na te denken — niewaar nummer zeven? — Als misdadiger heb je de maatschappij verlaten — als, willen we hopen, als mensch met blijvend berouw geven we je terug. Is 't je duidelijk? Je ben vrij. Wat je met werken verdiende, krijg je betaald. Je heb hier uitstekend opgepast, nooit voor ernstige dingen op 't rapport... .

Nummer zeven. ... 't Rapport — ik zat te bidden — met de handen gevouwen — ken je navragen — dat mot de bewaarder gezien hebben — as die geen pik op me heit...

Directeur (*schellend*). Ja, ja,... (*tot den bewaarder*). Nummer zeven is vrij, staat op de gratie-lijst. Wil je met 'm mee naar den administrateur gaan?

Bewaarder. Daar kan wel 'n poot op overschieten, zeven?

Nummer zeven (*angstig*). Wat mot 'r?

Directeur (*tot bewaarder*). 't Is 'm niet an z'n verstand te brengen — hij begrijpt 't niet.

Bewaarder. Je hoeft niemeer na de cel terug, zeven! (*Lachend*). Je wor op straat gezet, man!

Nummer zeven (*moeilijk*). Op straat — niemeer — niemeer in... Wie zeit dat?

Directeur (*lachend*). De nieuwe koning.

Nummer zeven (*langzaam, aarzelend van begrip*) ... Måg 'k niemeer blijven? Wat is dat? Wat heb 'k — wat heb 'k dan gedaan?

Directeur. Je heb je al die jaren onder mij en m'n voorganger zoo bijzonder gehouden, Gerrit Muller...

Nummer zeven (*met schijn van wakker-worden*).

... Waarom zeg je geen zeven — waarom noem je me bij m'n naam — ja, dà's me naam geweest...

Directeur. Ik noem je bij je naam, zooals iedereen 't straks zal doen — omdat je hier niet langer blijven mag.

Nummer zeven. Måg 'k niet langer?

Directeur. Nee — en ga met dezen bewaarder mee — 'r wachten anderen.

Nummer zeven (*met trage opwinding*). Ik wil niet mee — ik weet van buiten niks meer — niemendal — ik dacht da'k hier mocht uitstappen — as domenee zoo dikwijls heit beloofd. — Wat mot ik buiten — buiten...

Directeur (*naar 't venster wijzend*). ... Dat zul je wel merken als je in 't zonnetje loopt.

Nummer zeven (*suffig*). Welke maand is 't?

Directeur (*den bewaarder wenkend nog even heen te gaan*). Juni.

Nummer zeven (*op z'n vingers tellend*). Juni... Juni... Welke dag?

Directeur. Maandag — de veertiende... Weet je genoeg?

Nummer zeven. Maandag... Maandag... Juni... Juni... Welk jaar hebben we? (*zwak-glimlachend*). Ik weet niemendal meer — niemendal...

Directeur. Negentien zes. — In vijf en tachtig ben je veroordeeld — voor — voor vergiftiging — van...

Nummer zeven (*met afwerend gebaar*) ... Van twee... Van twee... (*zakt op den stoel, begint beverig te huilen*) ... Laat me niet weggaan — wat mot 'k buiten — wat mot 'k buiten — ommers niks...

Directeur. Kom! Je heb toch licht — misschien — 'n kenniss...

Nummer zeven. Nee.

Directeur. Wil je niet naar je geboorteplaats terug — een van de beambten zal je naar 't station brengen.

Nummer zeven. Nee.

Directeur. Heb je in de laatste jaren geen bezoek gehad?

Nummer zeven. Nee.

Directeur. Als je naar 't huis van domenee wil...

Nummer zeven. Nee — pas gister gelachen — dat zal-ie...

Directeur. Ja, Gerrit Muller, houden mógen we je niet.

Nummer zeven (*in hakkelende drift*). As 'k toch beloof nooit meer in de kerk te lachen — wat ken 't de nieuwe koning schelen of ik hier uitstap — wat domenee belooft heit — dat ken je vragen — wat mot ik buiten — buiten... Om wéér met vuil van de straat gesmeten te worden — as toen 'k van de heeren kwam, toen ze geoordeeld hadden — voor — voor...

Directeur... De dood van die twee...

Nummer zeven. ...Ja, je mag niet dooien — ik was toen zoo gek as me dochter — en de centen van 't — van 't...

Directeur... Van 't legaat...

Nummer zeven. ...Van 't legaat — ja, ja! — wouen niet uit me kop — door me vrouw — door me vrouw — die maar zee — die maar zee — as zij d'r niet meer benne, benne wij uit de zorg... (*plots in wanhoop uitbarstend*). ...Waarom mot jij dat ophalen! 'k Was 't zoo an 't vergeten, zoo kwijt. Denk-ie dat 't niet in me hersens heit gezeten — al die jaren — al die jaren, as 'k wakker lee? — Motten ze buiten weer staan gillen en schreeuwen: giftmenger... giftmenger... giftmenger!...

Directeur. Muller — kom tot bedaren — niemand, geen sterveling, zal in jou den man van vóór twintig jaar herkennen...

Nummer zeven. Ja, ja, — ze kennen me — allemaal...

Directeur. Ach kom! Daar hangt 'n spiegel — als je me niet gelooft kijk 'r dan in — wees verstandiger — je verlaat de gevangenis met 'n behoorlijk duitje — de domenee zal 'n oog op je houden.

Nummer zeven (*langzaam opgestaan, kijkt schuw in den spiegel, schrikt*). ...Ben ik — ik dat?

Directeur (*vriendelijk*). Denk je dat ze je zullen herkennen?

Nummer zeven (*telkens in den spiegel kijkend*). Hoeveel jaar heb 'k geen glas gezien?

Directeur (*opstaand*). In geen twintig (*klopt hem op den schouder*). Vraag aan den administrateur wat je noodig heb — en kom goeien dag zeggen, als je klaar ben.

Nummer zeven. Nee — nee, dat ben ik niemeer — (*glimlacherig*). Da's 'n ander, hè?

Directeur (*'n weinig ongeduldig*). Ja, ja (*wenkt den bewaarder door de deuropening*).

Nummer zeven (*afwezig*). Ben 'k bruin of zwart geweest? Bruin. Bruin. En nou zoo. Nou zoo. Hèhèhè! ... Da's vreemd — da's vreemd as je je eigen gezicht ben vergeten — as je ...

Bewaarder (*op een wenk van den directeur*). Klaar, zeven? We zullen 'n piek-fijn pakkie voor je inslaan.

Nummer zeven. Da's goed.

Directeur. Dag Muller — schiet 'r geen dankje over?

Nummer zeven (*weer in z'n sufheid vervallend*). Ja, ja. — As 'k nou maar — (*met moeite zin aan z'n woorden te geven*) — as 'k nou maar gelucht wor — en — en van 't lachen — dat gebeurt niemeer — nee, nee, nee — al halen ze wat dan ook uit in de kerk.

Directeur (*tot bewaarder*). Na hem (*kijkt in de papieren*) — drie-en-tachtig.

Bewaarder. Jawel, meneer.

Nummer zeven (*heeft in lip-mummelende bezinning vóór den spiegel gestaan — schrikt als de bewaarder hem bij den arm neemt, loopt wezenloos mede*).

TWEEDE VREUGDE.

DIRECTEUR, BEWAARDER, NUMMER 83, EEN MOEDER.

Directeur (*staat met een papier in de hand op, praat de linkerdeuropening toe*). Wie voor drie-en-tachtig?

Moeder (onzichtbaar). ... Ik, meneer...

Directeur. ... De moeder?

Moeder (onzichtbaar). ... Ja, meneer...

Directeur (met gebaar van nog niet binnen te komen) ... Neen, nee, juffrouw! Dadelijk! Dadelijk! Niet voor 'k bel. Hij is 'r nog niet. (*Sluit de deur. Bij het geklop aan de andere deur:*) Ja!

Bewaarder. Drie en tachtig, meneer. (*Af*).

Directeur. Drie en tachtig?

Nummer 83 (*jonge man met verward bruin haar, bruinen snor, sterk ontwikkelde gelaatsjukken — passiegezicht, licht-schuw van beweging — litteeken bij den linkerslaap*) ... Ja, meneer.

Directeur. Melchert de Waal?

Nummer 83. Ja, meneer.

Directeur. Melchert de Waal — in negentien-vier ben je tot drie jaar veroordeeld, onder aftrek van vier maanden preventief, voor poging tot doodslag op zekeren Jan Smees, met voorbedachten rade...

Nummer 83 (*snel*). ... Nièt met voorbedachte...

Directeur (*z'n woorden coupeerend*). ... Doet 'r niet toe. Ik ben geen rechter — de finesses gaan me niet aan. De Waal, 'k heb goede tijding. Je moeder, die hier naast wacht, wier kostwinner jij was, niet waar? (*De gevangene knikt stomp*) — je moeder heeft met zulk 'n aandrang gerequestreerd, gesteund door den burgemeester van je plaats, die zich voor jou schijnt te interesseeren — je uitnemend gedrag als soldaat in de koloniën — heb je dat litteeken van daar meegebracht? (*De gevangene knikt*) — je onbesproken houding in de strafgevangenis, behalve je stugheid met den dominee en de eerste maand, toen je hardnekkig voedsel bleef weigeren...

Nummer 83. ... Ja — om te krepeeren...

Directeur (*vriendelijk*). ... Juist — waaraan wij niet hebben meegewerkt — en van onzen kant zoo kwaad niet gezien, drie en... (*verbetert zich*)... De Waal — want als we je toen je gang hadden laten gaan, vriend, kon 'k je nou niet de verrassing meedeelen, dat de

laatste negen maanden je door den nieuwen koning, die vandaag wordt gekroond — geschonken zijn. Je ben vrij.

Nummer 83 (*oplevend*). Op slag?

Directeur. Binnen 't uur, als de formaliteiten af zijn geloopt.

Nummer 83 (*blij*). Dank u.

Directeur. Je zal begrijpen, dat de koninklijke gratie, van mijn kant met de waarschijnlijk overbodig geworden waarschuwing, om voor jezelf meer tot inkeer te komen, gepaard mag gaan...

Nummer 83. Jawel, jawel!

Directeur. Nee, niet jawel, De Waal — in je register vind 'k de aantekening, dat je in het bijzonder tegenover den dominee — laat me uitspreken, vin je niet? — 'n eigennuttige houding aannam, als-ie je in je cel bezocht...

Nummer 83. 'k Heb nooit van dominee's gehouden...

Directeur. Dat was geen excuus. Zonder dat je 'm brutaliseerde — wat we natuurlijk niet zouden hebben toegelaten — had je 'n methode om op niets te antwoorden. Als 'k dat in 't rapport had vermeld, twijfel 'k of...

Nummer 83. ...Van berouw praten, as je geen berouw vóelt — ken 'k niet. 'k Heb nooit gelogen — voor de rechters niet — voor niemand niet...

Directeur. ...Géén berouw? Voel jij nòg geen berouw — jij die 'n ander zoo met 'n mes in je drift toetakelde...

Nummer 83. ...'k Zou 't vandaag...

Directeur (*streng*). Wat zou je?...

Nummer 83. Niemendal.

Directeur. 'k Dacht dat je... Kom jij na ruim twee jaar afzondering met zoo'n wrok in de maatschappij terug...

Nummer 83. Dat heb 'k niet gezegd. Ik heb geen wrok. Maar ook geen berouw. Dat zou je ook niet gehad hebben, meneer, as je 'n meid op wie je krankzinnig ben, met 'n ander ziet loopen — eenmaal — en nog

eens — en voor de derde maal — toejoer liegen. Heeft ze niet zèlf voor de heeren verklaard, dat ze me as 'n hond heeft gesard? Honden bijten. Ik ook... Acht honderd zeven en twintig wèl-getelde dagen — ja, wèl-geteld! — heb 'k d'r gezicht voor me gezien, zoo as ze in de getuigenbank zat te grienen en da's waar — me voorspraak was. En d'r brieven, in 't begin, af en toe — voor zoover ze verstaat te schrijven — hebben 't warm gehouen. As 'k daar vrij ben, 'r met me moeder opzoek — as ze niet voor de poort wacht — hoef 'k voor háár me oogen niet neer te slaan. — 't Was me recht — as de oudste en omdat ze met die ander liep, omdat ze bang voor 'm was. — Die angst most 'r uit, most 'r uit! Acht honderd zeven en twintig dagen — en nachten — en nachten — heb ik gedacht: smeerlap — jij met je judasstreek om 'n meid van me af te halen, die al van mijn was, toen 'k voor de Oost teekende — most teekenen — voor me moeder d'r nering — smeerlap, jij die 'r bang heb gemaakt, tegen me op heb gezet: as de steken raak waren geweest, had 'k 't beroerd gevonden — ofschoon 'k 'r voor minder heb neergelegd — maar nou ze je in 't gasthuis hebben opgekalfaterd — heb je je loon gehad, enkel je loon! Ik kan niet na 't gerecht loopen — wat zouen ze lachen! — om te klagen: 'n smeerlap laat me meid niet met rust — dat doe je as man zèlf — zelf. As 'k over 'n maand met 'r trouw, — al is 'r geen cent om te vreten, trouw 'k nog — je ken niet begrijpen, meneer, hoe de gedachte an dàt me op heeft gehouen, m'n hersens bij mekaar heeft gelaten, wanneer de verdomde cel begon te draaien, te draaien... As 'k over 'n maand met 'r trouw, heb 'k 'r met me acht honderd zeven en twintig dagen en nachten getoond, hoe 'k as 'n kerel gekankerd heb, om 'r te krijgen...

Directeur. Laat me dan nog alleen voor je hopen, De Waal, dat je als man van dat meisje tevreden zal zijn — nooit meer als 'n wild dier je drift toonen...

Nummer 83. ...Nee, daar kan je op rekenen — vast, vast...

Directeur. Bij den administrateur kun je wat je met werken verdiende ontvangen. Je moeder heeft kleeven voor je (*schelt*).

Bewaarder. Ja, meneer?...

Moeder (*bijna gelijktijdig door de andere deur binnentredend, begint te snikken*).

Directeur (*tot den Bewaarder*). Nog 'n oogenblikje! (*De Bewaarder gaat heen*). Heb je in dat valies goed voor je zoon, moeder?

Moeder. (*Burgervrouwtje met gelaat-van-oude-zorgen, roodbehuilde oogen, gebogen poese-rugje*) ... Ja, meneer — 'n nieuw pak en 'n frontje en 'n... (*snikt 't uit*).

Nummer 83 (*met schijn-vroolijkheid moeite doend zich te bedwingen*). ... Nou? Hè! Hè! — Nou! — Hè! Hè! — Is 't gedaan, moeder? Ben je daarvoor hier gekomen? Waarvoor sta je te blerren, as 'k toch met je meega! Nou!... (*ze vliegt 'm om z'n hals*) ... Nou! — Hè! — Hè!

Moeder. ... De eerste keer, da'k je niet achter tralies zie...

Nummer 83 (*valsch-vroolijk*). Je mot 't 'r niet kwalijk nemen, meneer. — Ze zit in 'n water-en-vuur-nering — altijd saus! — Hè! Hè! — Nou!!...

Directeur. U kan met 'm door die deur meegaan, vrouwtje — de bewaarder zal je den weg wijzen.

Moeder (*ingehouden-angstig*). Mag 'k nog wat zeggen — effetjes?

Directeur. Als u 't niet te lang maakt.

Moeder (*in denzelfden toon*). ... Ik wou, dat u — dat u — ik durf niet...

Directeur. ... Wat dan?

Nummer 83 (*strak-aandachtig*) ... Is er iets — met Marie?

Moeder (*angstig*). Nee, nee. Hoe kom je 'r op?

Directeur. Wat durft u dan niet? M'n tijd is beperkt, moeder.

Moeder. Niks. Niks. Ik heb wel is meer last van me zenuwen...

Directeur (*schellend*). Dan wensch ik u't beste — en jou De Waal de wilskracht van 'n fermen kerel, die 'n moeder en 'n aanstaande vrouw heeft (*tot den bewaarder*). De volgende. Nummer Twee-honderd-vijftien.

Moeder (*op den stoel zakkend — in angst voor den zoon enkel met den Directeur in één zenuwgejaagdheid voortdrensend*) ... Ach God, meneer, zeg 't 'm — zeg jij 't 'm — nou die nog hier is — nou we niet alleen benne — nou die niet los durft kommen — zeg jij 't van die ellendeling van 'n meid, die 'm de kast in heit geholpen — die 'm voor z'n leven ongelukkig maakt — de vuilik — de vuilik — om me jongen in de kast te helpen...

Nummer 83 (*met gefolterd bedwang*). ... Zeg 't maar zelf — ik ben geen kind — kan 't wel hooren...

Directeur. Wil ze 'm niet meer zien?

Moeder. Ach God nee! Was 't maar zoo — was 't maar zoo! — Ze is d'r vandoor met de schooier, die hij in z'n drift heit gestoken! — Ze benne weg na Amerika — en ik ken 't niet helpen — ik hei d'r geen schuld an — zoo waarachtig as de goeie God me hoort — ik hei d'r alles, alles an gedaan...

Nummer 83 (*dof dreigend*) ... Na Amerika... Wanneer?

Moeder. ... Al van 't vorige jaar, jongen — ik ken 't niet helpen — ik heb d'r nagelopen — ik...

Nummer 83 (*dof*) ... Waarom vertel je dat nou pas? Heb-ie geen gelegenheid gehad, as je me opzocht...?

Moeder. ... Ik dorst niet — ik was zoo bang, meneer, dat-ie zich in z'n eentje zou verdoen — hij maalt zoo om die vuilik, dat varken, dat beest — hij maalt zoo niks meer om mijn...

Directeur (*na een stilte*). ... Na wat je straks heb gezegd, De Waal, begrijp 'k levendig, dat de boodschap van je moeder 'n lamme historie voor je is. Draag 't als man. Geen sterveling kan je helpen of raden. Probeer nou 'n zoon te zijn, wat?...

Nummer 83 (*met de oogen van 'n gekweld dier voor zich uitstarend*). Met — met — met die...

Directeur. En misschien is diè oplossing voor jou de slechtste niet — niewaar, juffrouw?

Moeder. Dat zeg ik ook — as hij maar wil...

Nummer 83 (*niets hoorend — moeilijk-hijgend*). Met die — met die...

Bewaarder (*op een wenk van den Directeur*). ...Drie en tachtig — 'r wachten anderen...

Nummer 83 (*afwezig*) ...Met die — die — O, Jezis, Jezis...

Moeder (*angstig*). Zeg 'm dan dat ik 'r alles an heb gedaan...

Directeur. Daar zal-ie niet antwifelen, moedertje (*op den gevangene toegaand*). Dag, De Waal (*geeft hem een hand*) en sterkte.

Nummer 83 (*starend*). Dank u.

Directeur. Je moeder heeft kleeen voor je.

Moeder (*bedremmeld*). Ja, meneer — ondergoed — en 'n nieuw boord — en 'n pakkie sjek — (*ineens weer snikkend*). Toe nou, jongen, sta niet zoo ellendig — d'r zijn d'r toch andere — andere as die vuilik, die jou in de kast heit geholpen...

Nummer 83 (*afwezig*). Huil niet. Schei uit. 't Is goeie. 't Is goeie. Dag, meneer, dag. (*Volgt den Bewaarder — de moeder neemt het valies draagt 't na*).

DERDE VREUGDE.

DIRECTEUR, NUMMER 215, BEWAARDER.

Directeur (*staat in nadenken bij het venster der binnenplaats, herneemt den stoel achter het bureau, steekt een sigaar op, zint voor zich uit. Geklop*). Ja.

Bewaarder. Twee-honderd-vijftien, meneer.

Nummer 215 (*verlept-oud gezichtje van jongen man kaalhoofdig aan den kruin — snor met opwippende punten — futtelooze gebaartjes*). Merci, meneer! — Als 'k mocht zou 'k u om je hals vallen!

Directeur. Hoe weet u?...

Nummer 215 (*den Bewaarder bedoelend*). Van hem!

Hahaha! 't Is om 'r bij te dansen. Dat moet 'k zeggen, dat de nieuwe koning voor mij als 'n engel...

Directeur. Kalmte (*tot den Bewaarder*). En wil jij voor de volgende zoo beleefd zijn je mond te houden, zooals 'k je opdroeg?

Bewaarder. Jawel, meneer — maar hij...

Directeur. 't Is goed, hou je aan de instructies! (*wenkt hem de deur uit*). Nummer Twee-honderd-vijftien... Bastiaan van...

Nummer 215. ... Bastiaan van Velsen, à votre service...

Directeur. Ik hoef u zeker niet in herinnering te brengen Van Velsen, dat u in negentien-vijf...

Nummer 215 (*droog*). ... Nee, breng u niks in herinnering...

Directeur. ... Neemt u 't zoo lichtvaardig op, dat in de wachtkamer hiernaast letterlijk niemand van uw familieleden is, geen vader, geen moeder...

Nummer 215. ... Moeder zou 'n beetje onmogelijk zijn, meneer — gestorven terwijl ik nog gebakerd werd...

Directeur. Dat is voor uw moeder dan wel 'n grooter voorrecht dan voor uw vader geweest, die 't heele schandaal mee heeft gemaakt...

Nummer 215. Zeg u dat wel. Zeg u dat wel. A qui la faute? Als papa gedokt had, had ik van uw gastvrijheid niet geprofiteerd...

Directeur. Bastiaan van Velsen, ik druk je ernstig op 't hart...

Nummer 215. Excuseer, meneer, dat 'k in de rede val. — Leg u die fameuze sigaar even neer — of laat me mee gouteeren, nou 'k geen nummer meer draag — acht maanden alle luchtjes behalve die van 'n afterdinner... (*de Directeur presenteert er hem een, glimlachend*) Merci (*neemt vuur*). Goddelijk (*gaat er bij zitten*). U is op en top 'n gentleman...

Directeur. Meneer Van Velsen, u zult zich herinneren...

Nummer 215. ... Alles. Alles. — Nee, laat me nou niet sentimenteel worden — ik stik van 't berouw —

parole d'honneur! — maar de vrouwtjes, meneer — dat tuig van 'n vrouwtjes — en 'n kas van duizenden elken dag voor je neus — en je plechtige eeden, om 't 'r weer in te leggen — ach, ach! — Ja kijk u maar hevig — in 'n strafgevangenis voor mannen — enkel mannen! — kun je moeilijk meer haar kwijt raken, dan ik kwijt geraakt ben...

Directeur. Door de dringende voorspraak van uw broers, die op audiëntie geweest zijn, en door mijn — dat weet u — vrij gekleurd rapport...

Nummer 215. ... Merci, u is 'n gentleman...

Directeur. ... Heeft u gratie gekregen. Uw vader heeft me 'n enveloppe voor u gezonden, onder voorwaarde dat u binnen vier en twintig uur over de grenzen is. Wanneer u in 't buitenland oppast, zullen ze u niét in den steek laten...

Nummer 215 (*het couvert aannemend, zonder het nog in te kijken*). Nou vraag 'k de logica van 'n ouwen heer! As-ie dat geld voor 'n jaar of zoo gegeven had... (*opent de enveloppe*). ... Drie nullen achter 't eentje! Valt mee. Moet 'k 'r voor teekenen? Nee?

Directeur (*lachend*). We vertrouwen dat u 't hier geen tweede maal zal halen...

Nummer 215. Heel goed, meneer! Heel goed!

Directeur (*hem een hand gevend*). Adieu, meneer Van Velsen.

Nummer 215. Ja, tot ziens zullen we liever niet zeggen. Hoe krijg ik 't papiertje gewisseld?

Directeur. Bij den administrateur, die u tegelijk wat u (*glimlachend*) eerlijk verdiende, zal betalen.

Nummer 215. Nóg meer geld? 't Is 'n lust te leven. Adieu meneer, en hartelijk dank voor 't séjour (*z'n snor voor den spiegel opdraaiend*). 'k Ben waarachtig pònden aangekomen! Nee laat me maar niet uit. 'k Ben hier thuis (*tot den Bewaarder in 't portaal*). Après vous! (*keert nog even in de deuropening terug*). Koopt u die sigaren ergens in de buurt?

Directeur (*lachend*). Bij Bon in de Langstraat — La Estrella...

Nummer 215. Merci, merci, 'k neem 'r 'n kistje van mee naar Parijs — smokkel 't mee, hahaha! — nieuwe misdaad, recidivist, hahaha! — Parijs! De ville lumière — de ville van de vrouwtjes — gallette — pognon — hahaha! (Af).

VIERDE VREUGDE.

DIRECTEUR, BEWAARDER, DOCHTER, NUMMER 113.

Directeur (*met folianten in de hand bij de linkerdeur*). ... Wie voor één honderd en dertien? (*een paar stemmen in de wachtkamer: „Honderd-dertien!... „Honderd-dertien, voor jou!” „Honderd-dertien!”*) ... Kalm, kalm — 't hoeft niet in koor... (*Een stem: „Ze is doofstom, meneer...”*) ... Kom 'r in (*luider sprekend*). Honderd-dertien?

De Dochter (*scherp naar zijn lippen kijkend — knikt*).

Directeur (*eenigszins met gebaren*) ... Is u de dochter? (*zij knikt*). ... Kon je moeder niet? (*Zij begint te huilen*). ... Nou, nou, nou! ... Is moeder ziek? (*ze neemt een potlood uit haar taschje, schrijft eenige woorden in een zakboek, overreikt hem dat*). ... Zoo. — In 't gasthuis? — Erg? (*zij schrijft het antwoord*). ... Bericht gekregen, dat ze elk oogenblik bezoek mag ontvangen... Jammer. Jammer... Nou ga zoolang terug in de wachtkamer tot ik roep (*schelt — tot den Bewaarder*): Eén honderd dertien. Nee, niet hier blijven, juffrouw (*luider*). Daar wachten. Daàr (*zij schrijft*). Of ik 't 'm van je moeder wil zeggen? Goed. Goed...

Nummer 113 (*gezet manneke, mager-scherp van gelaat, zwart haar, aan de slapen grijzend — gebogen schouders*). Neem me niet kwalijk, meneer, da'k me pen achter me oor heb gehouden... (*scharrelt er onhandig mee*). ... 'k Ben 'r doorheen.

Directeur. Door wat?

Nummer 113 (*aldoor schuw — den Directeur niet aankijkend*) ... Door 't copieëren...

Directeur. O ja — ja... Jij heb copiëerwerk... (lezend). Hendrik Leendert van Buren, geboren 14 December 'negen en vijftig, boekbinder, lineeerder — anderhalf jaar, met verzachtende omstandigheden — moord...

Nummer 113 (schrikkend). Waarom mot dat...

Directeur. ... Van Buren — (zich interrumpeerend). Leg je pen maar neer — hoef je hier niet meer te gebruiken...

Nummer 113. ... Waarom niet, meneer? Is 't werk niet na genoeg?...

Directeur. ... Integendeel — ga zitten... (hij doet het in bedremmeling). ... Het heeft Zijne Majesteit, den nieuwen koning, behaagd je gratie te verleen, ingaande vandaag.

Nummer 113 (vluchtig den Directeur aanziend). Nee.

Directeur. Ja, ja.

Nummer 113. Nee — dat mot niet.

Directeur. Mot dat niet?

Nummer 113. Nee, dat mag ik niet annemen.

Directeur (glimlachend). Voor mijn verantwoording. — De bewaarder zal je bij den administrateur brengen, voor je verdienste in de gevangenis — en hiernaast...

Nummer 113.* ... Nee — 't mot nou maar heelemaal geboet worden — heelemaal...

Directeur. Dat is 'n bijzondere manier om je blijdschap met 't koninklijk besluit te toonen...

Nummer 113. 'r Zuchten 'r hier honderd die 't eerder toekomt as mijn...

Directeur (vriendelijk). Zou je dat niet door ons laten beoordeelen?...

Nummer 113. Nee, — ik neem 't nièt an. De woorden van den domenee staan hier...

Directeur. Des te beter — blijf ze onthouen als je in de maatschappij terug ben...

Nummer 113. Ik heb 't gedaan — daar — da's buiten domenee de éérste maal da'k beken — beken — ik heb 't vermoord — 't hééft geleefd...

Directeur. Van Buren, bekentenis of geen bekentenis — je ben verstandig genoeg om dat te begrijpen — heeft met wat ik je — tot m'n genoegen — kon meedeelen, niets te maken. Je straf is afgeloopen...

Nummer 113 (*zonder op te kijken*). Ik wou voor den wereldlijken rechter getuigen, wat 'k te laat voor den goddelijken...

Directeur. Als je je voor den goddelijke verantwoord voelt, heeft de wereldlijke na 't besluit van Zijn Majesteit niet meer te richten. En laat 'k je tot je geruststelling zeggen, dat niet één van de rechters je ontkennen van schuld geloofde. Met aanneming van verzachtende omstandigheden...

Nummer 113. ...Ik behoor niet in anmerking te komen...

Directeur. Reden te meer om dankbaar te zijn. (*opstaand*). Nou zal 'k je dochter hier laten...

Nummer 113 (*zenuw-driftig*). Me dochter — nee, nee!

Directeur. Geen dwaasheden, Van Buren. Je vrouw komt niet, is ongesteld.

Nummer 113. Dan hoef 'k door niemand afgehaald te worden — door niemand — met me dochter samen ga 'k niet na huis...

Directeur. Vrind — je heb niet te klagen, dat 'k geen consideratie gebruik — meer tijd heb 'k niet — 'r wachten anderen. Wil je je dochter niet ontmoeten, dan zal 'k 't 'r laten weten. (*Scherp*). Maar dat moet 'k je zeggen, dat 'k op 't oogenblik gratie in jouw geval bijna misplaatst vind. — Zoo'n houding tegenover 'n doofstomme. — 't Is fraai... Nee, hou me niet langer op (*wil schellen*).

Nummer 113. Een oogenblikkie — 'k wil niet op die manier...

Directeur. Ach kom, dat heeft geen pas — je dwingt me nu, je zonder meer te vertellen, wat de stumper daarnet opschreef, dat je vrouw in 't gasthuis ligt...

Nummer 113 (*nauwelijks hoorend*). Met me dochter ga 'k niet mee...

Directeur. Ook niet als je weet, dat 't met je vrouw zoo erg is gesteld, dat je elk uur mag gaan bezoeken...

Nummer 113. Ook dan niet.

Directeur (*verbaasd neerzittend*) ... Dat is sterk. Zoo iets had 'k van jou 't allerminst verwacht (*de gevangenisklok luidt*).

Nummer 113 (*na even in luistering gezeten te hebben*). ... 't Kind dat 'k — dat 'k — vermoord heb — 'r is maar één woord — vermoorden — al is 'n mensch twee uur of tachtig jaar: leven is leven en dood is dood — dat kind was van háár — dat kind was me kleinkind — dat kind was haar schande — zonder haar schande zou 'k hier niet zitten met dat luien van de klok in me ooren — en niet bang zijn voor den dag des oordeels... (*houdt met bevende handen en trillende lippen in*).

Directeur (*ernstig*). ... Ik wist uit de stukken, Van Buren, dat je 't kind van 'n doofstomme dochter...

Nummer 113. ... 't Onechte kind...

Directeur. ... Dat je dat...

Nummer 113. ... Ja, ja — dat ik dat ver... ver... onder twee hoofdkussens... verstikt heb... Maar je weet niet alles. Niemand weet 't. Me eigen advocaat heb 'k niemendal gezeid, bang dat ie ons — ons ver-
rajen zou — en stellig as 'k me voorgenomen had te liegen, te liegen, te liegen, om ons uit de handen van 't gerecht te houden — ons alle drie...

Directeur. ... Alle drie?...

Nummer 113. ... Me vrouw — me zelf — dat eer-
vergeten schepsel, dat ze me dochter noemen...

Directeur. ... Niet met zoo'n haat, van Buren — ze wacht achter die deur — je zult toch verder samen door 't leven moeten...

Nummer 113 (*beslist*). ... Nee — u mag 'r rustig voortsturen — zièn doe 'k 'r niet meer...

Directeur. Kom, kom!...

Nummer 113. ... As u, meneer de directeur — as ik u niet beleedig — niet beleedig met de vergelijking —

as ù 'n eenig kind had — 'n eenige dochter — en die trok je uit 'n onbesproken bestaan — en die sleurde je na een van de cellen — dáár — in plaats hier — zou je dan ook met open armen opstaan, as je op mijn stoel zat...

Directeur. ... 'n Gebrekkig kind vergeef je eerder dan 'n...

Nummer 113. ... Weezen in d'r weespak en doofstommen hebben 'n vrijgeleide — heb 'k jaar in jaar uit gedacht en gepraat — vóór 'k met krankzinnige oogen voor 'r bed stond — 'n doofstomme hoef je niet an 'n hand te houden, zei 'k an me vrouw — die treft overal menschen, om 'r bij te staan as ze hulp noodig heeft, zoo goed as 'n blinde... En toch — tòch... Met 'n infanterist uit 't kamp... 'n Onbekende... Een die z'n naam niet genoemd heeft — een die met 't kamp is vertrokken — weg — onvindbaar — zoek 'm — en as je 'm heb, niet te straffen — niet te straffen...

Directeur. ... Zou je niet meenen, Van Buren — dat de ellendeling schuldiger is dan zij?...

Nummer 113. Nee.

Directeur. Als 'k aandrings, doe ik dat, omdat 'k 't als 'n plicht voel ontslagenen uit de gevangenis 'n vermaning en 'n opwekking mee te geven — je heb geen andere familie — 't is je taak als vader...

Nummer 113. Nee, nee, meneer. Voor haar hebben we meer gedaan dan eenig ouwer doet — omdat ze gebrekkig op de wereld is gekomen. Ze heeft niet kennen praten as wij — niet kennen hooren as wij — ze heeft 'n boel motten missen — maar d'r oogen had ze — d'r oogen waarmee ze de dingen zoo goed as wij dee — d'r oogen waarmee ze de schrift, de gebojen las — d'r oogen waarmee ze sterker as 'n ander kind zag, zag as wij verdriet hadden. En ze heeft 'r mond gehouden — negen maanden zonder één enkel teeken — negen maanden bedrog. As ze d'r moeder — 'n vader neemt 'n meissie niet in vertrouwen — as ze d'r moeder voorbereid had, zou 't die nacht niet zó'n onheil gegeven hebben — uit angst voor de burens, de burens,

de buren... Boven, 'n diaken van mijn gemeente — benee, me huisheer — 't woord dat gesproken werd over en weer kon je beluisteren as je wou. — Met z'n drie gezinnen, elk op z'n verdieping, zaten we 's avonds tegen negen 'n kapittel te lezen — wisten van mekaar wát, wáár... Bij 'n woordenwisselingetje most je fluis-teren — wij, wij waren de rustigste bewoners, omdat we met onze dochter — met de vingers spraken, altijd met de vingers, de taal die ze in de stad had geleerd. Tot die nacht — die nacht die 'n misdadiger, 'n moordenaar van me maakte — die nacht, midden Augustus, heet en broeiend — zoo heet dat je stikte en geen raam open mocht smijten... O, die hette, die hette... 't Zweet dat je tappelings, tappelings van je gezicht liep, of je in de brandende zon anstapte — je hersens die pijn — ja da's 't woord — die pijn deeën. Me dochter — (*bitter*) me dochter — heeft niet gekikt, niet geklaagd, niet gekermd — tranen hooren buren niet, goddank — ze lee as 'n dooie. Maar toen in die stilte, die stilte — bij de heele ellende hadden we op onze kousen ge- loopen voor de huisheer van benejen en voor de buren van boven, die door de warmte wakker waren — je hoorde ze zachies praten — in die stilte begon 't kind, 't kind van nog geen hálf uur. Me vrouw nam 't in 'r armen — 't schreeuwde harder — en toen, omdat ze van boven riepen wát 'r an de hand was — heb ik 't — heb ik 't... zonder dat me vrouw me tegenhield — zonder dat me dochter 'n gebaar maakte... Alle drie — alle drie vonden we 't op dat oogenblik — in die stilte, die hette — 'n uitkomst... Bij klaarlichten dag ben 'k 't pakje... De rest weet u. Drie medeplichtigen — een voor 't gerecht, een die ontkende, ontkende, ontkende dat 't geleeft had, om te redden wat 'r nog te redden viel... 'r Wás niks meer te redden. Niet de eer van m'n dochter. Niks. Niks. En geleeft heeft 't. — 'k Zal nooit meer m'n hoofd op 'n hoofdkussen leggen, nooit meer — 'k weet nóg hoe dat kussen dien nacht bewoog — hoe 't — hoe 't... niet meer bewoog. Buren laten je geweten en God vergeten...

Directeur. ... Omdat je zóó kort na je vonnis gratie heb gekregen, is 't wel haast zeker, dat men dat alles in aanmerking heeft genomen. Ga nu met je dochter naar 't gasthuis.

Nummer 113. Nee meneer — laat me daar vrij in. — Van 'n fatsoenlijk man, die in God's woord geloofde, die de zijnen bij 't gebed voorging — ben 'k in die eene, rampzalige nacht 'n boef geworden — 'k mag haast lijn dat as 'k in 't Gasthuis kom — zij d'r oogen gesloten heeft, niet meer in de mijne kan kijken. — De dagen voor 't uitlekte keken we mekaar al niet meer an — en de Heer zij geprezen — opgezocht heeft ze me nooit — ofschoon we ons zilveren feest hadden kennen vieren — nee, nooit opgezocht, zooas ze me schreef, om me niet in 't pakkie te zien, da'k niet had kennen droomen — nog is te zullen dragen — nee, nee... *(zakt snikkend met 't hoofd tegen de stoelleuning. De Directeur opent aarzelend de wachtkamer-deur, wenkt. De dochter komt binnen, wijkt terug. Hij be- duidt haar te blijven en stil te zijn, gaat zelf door de andere deur heen. De vader staat langzaam op, ziet de dochter, schrikt, kijkt snel rond, als in zoeking van den Directeur, draait zich af. Zij geeft 'n gil, vliegt hem om den hals — hij zich verzettend, trachtend uit haar armen te raken, eindigt met zelf te snikken en haar te zoenen)* ... Niemeer huilen! Niemeer — kom nou! *(dwingt haar op den stoel)*. Hoe is 't met moeder? *(Zij zegt hem iets in doofstommen-taal)*. Zoo. Dan gaan we 'r heen. In welk gasthuis? *(Zij antwoordt)*. Goed.

Directeur *(terug)*. Dacht 'k wel. Heb 'k gelijk gehad aan te dringen?

Nummer 113. Dank u. Mag 'k dadelijk gaan?

Directeur. Dadelijk.

Nummer 113. Dank u. Dag, meneer.

Directeur. Goeien dag.

Nummer 113 *(bijde deur)*. Een ding wou 'k nog weten.

Directeur. Ja?

Nummer 113. ... Mot 'k de koning 'n bedankbrief schrijven?

Directeur. Dat kun je doen zooals je 't zelf wil.
 Nummer 113. Dan doe ik 't zeker, zeker. En mot dat op zegel?

Directeur. Nee, nee — wel met 'n postzegel.

Nummer 113 (*glimlachend*). Ja, dat, dat weet ik. Wat sta je? Wou jij blijven? En geen gehuil meer. Dag meneer... (*Af*).

VIJFDE VREUGDE.

DIRECTEUR, NUMMER 67, BEWAARDER.

Directeur (*113 en zijn dochter even in de rechterdeuropening nakijkend — tot den Bewaarder:*) ... Pietersen!...

Bewaarder (*binnentredend*). Ja, meneer?

Directeur. De laatste, die gratie gekregen heeft — zeven-en-zestig.

Bewaarder. Weet u, dat 'r buiten 'n rijtuig met twee paarden voor 'm klaar staat — en dat 'r 'n vijftig man 'op 'm wachten?

Directeur. Dezelfde vertooning van de laatste keer?

Bewaarder. Ja, meneer. Ze wouen met z'n allen de binnenplaats op — en toen heeft de korporaal, om ze tegen te houden, z'n mannetjes in 't geweer laten komen.

Directeur (*glimlachend*). Goed zoo. Da's 'n kameeraad dien we nog wel 'n paar maal terug zullen krijgen. Waarschuw 'm.

Bewaarder (*ook glimlachend*). ... Ik denk, meneer, dat-ie 'r de lucht van beet heeft — al 'n half uur lang staan ze bij de noordervleugel — op de hoogte van z'n cel — 't vrijheidslied te zingen...

Directeur (*opent lachend een raam. Uit de verte klinkt het vrijheidslied*). Grappenmakers! Vooruit maar! (*Hij luistert even, sluit het raam. Bewaarder af. De Directeur gaat weer voor z'n schrijfbureau zitten. Bijna onmiddellijk daarna treedt Nummer 67 binnen*). ... Num-

mer zeven-en-zestig — Herman de Wilde — (*sarcastisch*) 'r staat buiten 'n landauer voor u klaar — met 'n escorte partijgenooten...

Nummer 67 (*een slanke grijsaard, met intelligente trekken, een hoog voorhoofd en een vrij grooten neus. Hij draagt een bril met zwart montuur. Zijn haar, dat op de kruin schaarsch is, doch aan de slapen sterker, is geheel wit. Ook zijn volle pluisbaard en zijn snor zijn wit. Hij praat rustig en beschaafd*). ... Beteekent dat?...

Directeur. ... Dat 'r vandaag voor u eenige reden was — 't fameuze vrijheidslied te zingen. (*Naar de buste van den koning op de foliantenkast wijzend*). ... De koning, dien u op 'n openbare vergadering beleedigde is gestorven. De troonopvolger, de nieuwe vorst...

Nummer 67. ... Heeft 'r eenig bezwaar tegen, me hier te begraven.

Directeur (*rustig*). Ik denk niet dat Zijn Majesteit u om bezwaren van dien aard gratie schonk.

Nummer 67 (*schamper*). Jawel, ik weet 'r alles van. „Laat 'm 'r uit", hebben ze 'm waarschijnlijk geraden: „dan doe je 'n handige politieke zet — in plaats martelaar te blijven, zal-ie dankje moeten zeggen"... — jawel! Daar pas ik voor. Daar word ik geen dupe van.

Directeur (*spottend*). ... Ik geloof dat u beter doet, wat u verder te vertellen heeft, aan uw partijgangers over te brengen. Phrases aan mijn adres — vindt u niet? — zijn, na de mededeeling van daar straks, 'n weinig misplaatst. Alleen wou ik u ambtshalve den raad geven, geen derde of vierde veroordeeling uit te lokken...

Nummer 67 (*glimlachend*). ... Pardon — zesde veroordeeling.

Directeur. Bij de administratie kunt u, wat u toekomt, ontvangen...

Nummer 67. Daar zal ik geen gebruik van maken.

Directeur. Als u dan maar verklaart, hoe ik er over moet beschikken.

Nummer 67. Hebben 'r vandaag meer gratie gekregen?

Directeur. Jawel.

Nummer 67. Hoeveel?

Directeur. In deze strafgevangenis nog vier buiten u.

Nummer 67. Verdeel 't dan onder die vier.

Directeur. Dat zal slecht gaan. Drie er van, zullen 'r niet van gediend zijn — een waarschijnlijk wel, een die van '85 gezeten heeft...

Nummer 67. ... Van '85! Leeft zoo'n ongelukkige nog! Mag 'k weten wie 't is?

Directeur. Natuurlijk (*even in de papieren kijkend*).

... Nummer zeven — Gerrit Jan Muller...

Nummer 67. Wees u dan zoo vrindelijk dien Gerrit Jan Muller mijn „honorarium” af te staan.

Directeur. Dat kan, als u persoonlijk de quitantie afteekent (*hem de hand toestekend*). ... En nu, meneer Herman de Wilde — tot 't genoeg u niet meer te zien — preek zooveel revolutie als u wil — maar hou u buiten schot...

Nummer 67 (*glimlachend*). Misschien zijn we over 'n paar eeuwen zoo ver, dat 'r geen cellulaire gevangnissen meer zullen zijn — uit gebrek aan directeuren...

Directeur. Of uit gebrek aan misdadigers, als uw theorie praktijk is geworden.

Nummer 67 (*spottend*). Da's buitengewoon raak.

Directeur (*als 67 bij de deur is*). ... En doet u mij 't genoeg, den heeren die u buiten wachten, te verzoeken, minder luidruchtig te zingen, als u in de landauer stapt...

Nummer 67 (*spottend*). Houdt u minder van zang?

Directeur. In deze omgeving, ja...

Bewaarder (*verschrikt binnentredend*). Meneer de Directeur, nummer zeven, nummer zeven... (*houdt zich tegenover 67 in*).

Directeur. Wat is 'r? — Pietersen? Wat sta je? (*de Bewaarder wijst dat hij niet in tegenwoordigheid van 67 durft spreken*). Ga je gang! (*tot 67*) Nummer zeven — da's uw nieuwe beschermeling, aan wien uw geld betaald moet worden... (*tot den Bewaarder*). Ga je gang...

Bewaarder. Hij wou 'r met geen geweld uit...

Directeur. ...Hoor u dat, meneer De Wilde — een die zóó weinig te klagen heeft, dat-ie niet uit de gevangenis wil... (tot den Bewaarder) Verder!... Wat had-ie?... (de Bewaarder zwijgt angstig). ...Nou dan, Pietersen!

Bewaarder (zacht). ...Heeft zich opgehangen, meneer.

Directeur (verschrikt opstaand). Opgehangen! Opgehangen! Opgehangen, bij zooveel bewakers!

Bewaarder. ...Hij had pas z'n centen gebeurd — iedereen dag gezeid — en toen, toen is 't gebeurd... Ze hebben 'm afgesnejen — geen leven meer in — niemand z'n schuld...

Directeur. Da's... da's... (loopt snel met den Bewaarder heen).

Nummer 67 (heeft verschrikt geluisterd — gaat langzaam op den stoel voor het bureau zitten, staart voor zich uit).

Directeur (keert terug, herneemt zijn plaats achter het bureau. Een lange, drukkende stilte. Dan kijken de twee mannen mekaar aan. Weer een stilte, tot de Directeur moeilijk zegt:) 't Spijt me, meneer De Wilde, dat juist u dat gehoord heeft...

Nummer 67. ...Een die z'n vrijheid niet wou... (staat op, stapt op de deur toe, zegt daar ernstig). ...Wees u niét ongerust, — ik zal 'r geen misbruik van maken — en, gezongen zal 'r buiten niet worden...

Scheveningen, 1906.

Doek.